SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2102

av Björn Wiechel och Malin Malm (båda S)

Ett framstående gruvland

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tydliga nationella riktlinjer som kan ge vägledning för beslut på lokal nivå och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att invånarna i gruvkommuner måste garanteras bra bostäder, en hållbar utveckling och god livskvalitet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra fler nya gruvor i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tidiga dialogmöten bör införas i minerallagen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nya verktyg och incitament behövs för att möjliggöra kommersialisering av små strömmar av viktiga metaller och material och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Svensk gruv- och mineralnäring har stor betydelse både för Sverige som land, i det regionala och lokala perspektivet och för att klara den globala klimatkrisen. Men vi ska aldrig tumma på våra höga miljöambitioner – de är en konkurrensfördel för Sverige och

våra företag. För en hållbar försörjning av metaller och mineral måste dock större hänsyn tas till klimatnyttan och hela dess samhällsnytta.

Sverige är ett framstående gruvland och vår industriella bas är nära förknippad med metall- och mineralutvinning. EU:s råmaterialstrategi betonar vikten av att säkerställa tillgången till kritiska råmaterial, inklusive strategiska jordartsmetaller, för att stödja den gröna omställningen och Europas industriella konkurrenskraft. Sverige, med sina rika mineraltillgångar, spelar en nyckelroll i denna strategi. Genom att öka gruvbrytningen av dessa metaller kan vi inte bara bidra till EU mål utan också skapa arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt i våra gruvregioner.

I Kungliga vetenskapsakademin IVAs rapport Ökade behov av metaller och mineral – strategier, mål- och intressekonflikter tydliggörs att handläggningstiderna för miljöprövningarna är omdiskuterade. Naturvårdsverket sammanställer statistik om dessa. Uppgifterna för 2020–2022 visar att 80 procent av tillstånden beviljades enligt ansökan i första instans. Mediantiden var drygt ett år. Det är svårt att göra en exakt bedömning av den sammanlagda handläggningstiden för de ärenden som har överklagats. En försiktig uppskattning visar att den varierar mellan cirka fyra och drygt sju år. Ärenden för metall- och mineralverksamhet var få under åren 2020 2022.

Handläggningstiderna för dessa var dock betydligt längre än för övriga ärenden. I den offentliga debatten om tillståndsprocesserna har frågan om ett större inslag av hållbarhetsaspekter i miljöprövningarna aktualiserats. Idéer om att skapa gröna gräddfiler för projekt av särskild vikt för omställningen till ett fossilfritt hållbart samhälle har också förts fram.

Förslagen har mötts av skepsis både i vetenskaplig litteratur och statliga utredningar där man också har konstaterat att miljöbalken redan ger ett visst utrymme för att ta hänsyn till olika hållbarhetsaspekter i miljöprövningen. Sverige är ett starkt gruvland. Men vi är bara i början av att exploatera en rad fyndigheter av kritiska metaller och mineral. EU-samarbetet, formaliserat i Critical Raw Materials Act, innebär ett tryck på Sverige att undersöka och skapa möjligheter att realisera vår geologiska potential.

När detta sker kommer en rad mål- och intressekonflikter att komma i dagen. Dessa kommer att hanteras inom ramen för olika tillståndsprocesser, inte minst miljöprövningen. Om Sverige väljer att bryta mer och fler metaller och mineral innebär det nya gruvor.

Detta skapar målkonflikter som politiken måste möta. Den första är mellan att lämna natur orörd och att acceptera lokal miljö- och samhällspåverkan. Den andra

målkonflikten gäller hållbarhet och vilken miljöpåverkan och vilka arbetsförhållanden vi är beredda att acceptera i gruvverksamhet utanför Europa. Den tredje gäller avvägningen mellan satsningar i Sverige och utanför EU. Att lösa frågor om konkurrerande användning av mark, inte minst när det gäller försörjningen av kritiska metaller och mineral, handlar i grunden om svåra målkonflikter på samhällsnivå.

För att lösa frågorna krävs nationella prioriteringar som kan omsättas i lokala beslut. Idag saknas en formaliserad tvärsektoriell samverkan och det finns gemensamma underlag och analyser som görs utifrån ett helhetsperspektiv. Nuvarande lagstiftning ger möjlighet att göra avvägningar mellan olika samhällsintressen inom ramen för miljölagstiftningen, men avvägningen kräver tydliga nationella riktlinjer som kan ge vägledning för beslut på lokal nivå. Sådana saknas idag.

Vi vill särskilt lyfta fram de gruvkommuner som står inför specifika utmaningar som kräver riktade insatser för att säkerställa en hållbar utveckling och god livskvalitet för invånarna. Ökad gruvbrytning kommer att kräva statliga åtgärder för bättre infrastruktur, fler bostäder och mer utbildningsinsatser samt forskning, inte minst vad gäller att utvinna även lägre halter av sekundära mineraler. Koldioxidfri stålproduktion, batterifabriker, eldrivna tunga lastbilar och återvinning av gruvavfall skapar nu tusentals nya jobb i hela landet. Bra jobb, med svenska löner och kollektivavtal där arbetet med en trygg och god arbetsmiljö fortsätter även i den gröna industrin. De satsningar som Sveriges geologiska undersökning (SGU) har påbörjat beträffande mineral och metall från sekundära resurser behöver fortsätta för att bidra till minskade utsläpp.

I dag kontrolleras en stor del av de kritiska metaller och mineral som EU behöver av ett fåtal länder som genom sin kontroll kan påverka världsmarknadspriset. Vi har också sett rapporter om dåliga arbetsvillkor och barnarbete i gruvor i dessa länder.

Det finns gott om efterfrågade metaller som kobolt, grafit, nickel och koppar i Sverige. Metallerna finns både i marken och i gammalt gruvavfall. Bara LKAB kan producera motsvarande 30 procent av EU:s import av sällsynta jordartsmetaller från sitt gamla gruvavfall. För Sverige innebär det en möjlighet att bidra med metaller och mineral som framställs på ett mer hållbart, miljöanpassat och socialt ansvarsfullt sätt än i gruvor med stora miljöutsläpp och barnarbete. Men tillståndsprocesserna för att ta hand om detta är i dag krångliga och oförutsägbara och riskerar att ta lång tid. Det behöver säkerställas att samhällsviktig verksamhet som inte kan lösas på annat sätt ges nytt tillstånd som ska gälla högst fem år men kunna förlängas med två år, det ska kunna ges även om tidigare tillstånd saknas och om frågan prövas i domstol samtidigt.

Den socialdemokratiska regeringen gav ett tillfälligt tillstånd till Cementa för fortsatt brytning i Slite. För att undvika att Sverige hamnar i situationer där verksamheter som är samhällsviktiga tvingas stänga ska en permanent möjlighet för regeringen att tillståndspröva sådan verksamhet införas. Något som vi bedömer som centralt för att effektivisera tillståndsprocesserna är. Miljöprövningsutredningens förslag om att ändringstillstånd blir huvudregel så att fler verksamheter kan ändra sina tillstånd på ett lättare sätt. En instans som kan granska och bedöma om en miljökonsekvensbeskrivning är komplett bör införas så att miljöprövning i domstol kan påbörjas när fullgott underlag är tillgängligt.

Givet att gruv- och mineralfrågor får en allt större betydelse och att området är i förändring, inte minst på grund av ett ökat intresse från EU. Tidö-regeringen presenterade under sommaren 2026 en ny mineralstrategi, många delar i den var bra men många delar också ofullständiga och kräver nya insatser inom flera områden.

Det är av stor betydelse att en ny regering på ett samlat sätt beskriver sin strategi för att ta vara på de goda svenska förutsättningarna och värnar svenska nationella intressen i mineralpolitiken. Strategin bör även inkludera prospektering och strategiska råmaterial. Nya verktyg och incitament kan behöva tas fram för att möjliggöra kommersialisering av små strömmar av viktiga metaller och material ofta benämnda jordartsmetaller.

Socialdemokraterna vidhåller att Sverige inte tillåter storskaliga gruvor för uran. Däremot ska det vara möjligt att använda uran som en biprodukt vid annan gruvdrift. En större andel av det värde som gruv- och mineralnäringen genererar borde komma lokalsamhället till del. De regelverk som reglerar återvinning och återanvändning av metaller och mineral bör ses över.

En gruvetablering har alltid en miljömässig, politisk, lokal ekonomisk och social dimension. Sverige har sedan länge valt en väg där kommunerna inte får direkt ekonomisk nytta av en företagsetablering eller infrastrukturinvestering, exempelvis vattenkraft, förutom skatten från de an ställda som är folkbokförda på orten. Det innebär att om kommunerna ska få direkt ekonomisk nytta av en etablering måste många av de anställda bosätta sig i där. För att detta ska vara attraktivt behövs bostäder och en god social service. Det innebär i många fall investeringar och ett risktagande för kommunerna. Förslag finns om ökad värdedelning med lokalsamhället, för att öka acceptansen för ett gruvprojekt i närområdet, samt om en gruvpott inom ramen för statsbudgeten för att stärka de berörda kommunernas ekonomi. Det finns idag en rad

olika möjligheter och förslag för att öka den lokala, sociala acceptansen. Förutom ekonomisk kompensation har förslag förts fram om att krav på tidiga dialogmöten bör införas i minerallagen. Innehavare av under sökningstillstånd föreslås också ersätta berörda sakägare, exempelvis en skogsägare, för det arbete som krävs för att få till stånd ett tidigt dialogmöte. Det råder stora skillnader i olika gruppers resurser att föra sin talan när intressekonflikterna kring miljöstörande verksamhet ska hanteras, inte minst i rättsliga processer.

Björn Wiechel (S) *Malin Malm (S)*